

Jak nieślubne dziecko szlachcianki Niesiołowskiej stało się synem parobka Wieczorka, czyli genealogia od kuchni

Jakiś czas temu zwrócono się do mnie z prośbą o odszukanie aktu urodzenia Ludwika Niesiołowskiego, delegata na sejm dzielnicowy. Wiadomo o nim było tylko tyle, że urodził się ok. 1864 roku w powiecie wyrzyskim jako syn Andrzeja i Heleny z Bogusławskich, właścicielibliżej nieokreślonego majątku w tamtych stronach. Poszukiwany Ludwik Niesiołowski zmarł 11 maja 1926 roku w Czerniejewie, gdzie był plenipotentem tamtejszych dóbr. Kwerenda okazała się niezwykle ciekawa nie tylko ze względu na nietuzinkowe życiorysy kilku zasłużonych dla tej rodziny postaci.

Włodzimierz Dworzaczek zaliczył tychże Niesiołowskich do szlachty pieczętującej się herbem Korzbok 2. W „Tekach Dworzaczka” można przeczytać taką informację:

Niesiołowscy h. Korzbok 2

Stanisław, chrzestny w r. 1823.(28/IV.?) (LB Kłeco). Ksawery, dzierżawca Żabiczyna, i Karolina Królikowska, rodzice Klementyny Bolesławy Wandy, ur. tam 1830.21/VIII. r. (LB Mieścisko; LB Kozielsko, tu data ur. 20/IX.). Anna, żona Onufrego Busse, sekretarza powiatu wągrowieckiego, zmarła w Podklasztorzu 1836.6/XII. r., licząc 36 lat (LM Łęgowo). Panna Helena, z Wapowic(?), chrzestna 1872.18/II. r. (LB Opalenica). Józefa, zamężna Potocka, zmarła w Mroczy w p. wyrzyskim 1873.18/VII. r. (Dz. P.). Maria, z Szarleja w p. inowrocł., wyszła w Górze 1895.28/II. r. za Bolesława Łyskowskiego. Była to więc zapewne córka Andrzeja, w r. 1899 dzierżawcy Szarleja, dóbr Józefa Kościelskiego. Inne dobra Kościelskiego, Karczyn w p. inowrocł. dzierżawił wtedy Ludwik N. **Andrzej, posesor dóbr, mąż Heleny z Bogusławskich, córki Aleksandra i Antoniny z Kawieckich, zmarłej jako wdowa licząca ok. 68 lat w Poznaniu 1912.13/VII. r. (LM Św. Marcin, Pozn.; Dz. P.). Syn ich Włodzimierz, ksiągarz, umarł w Ostrowie 1904.19/IV. r. licząc lat 39(38?). Zostawił żonę Helenę i dziecko (LM Ostrów; Dz. P.). Inny syn Ludwik, plenipotent (dyrektor) dóbr czerniejewskich, umarł 1926.11/V. r., licząc lat 62 (LM Św. Marcin, Pozn.)** [wyróżnienie – J.L.]. N. Niesiołowski po trzech latach posiadania majątku Modliszewko w pow. gnieźń. sprzedał te dobra w r. 1907 Wendorffowi ze Zdziechowoy z tegoż powiatu (Dz. P.). Inny N-i w r. 1908 Mielicę koło Ostrowa nad Gopłem sprzedał Januszowi Trzcinińskiemu, synowi doktora Trzcinińskiego z Popówa (ib.). Marian kupił 1909.13/VII. r. od Andrzeja Drogowskiego a właściwie od Banku Parcelacyjnego w Kościanie część Glinna (2.000 m.m.) z Gorzelnią (ib.; Hip. Wągr. Glinno), ale potem sprzedał te dobra i był plenipotentem w Karczewie Kęszyckich, umarł 1933.16/IV. r., licząc lat 66 (Dz. P.). Andrzej umarł w Poznaniu 1911.21/VI. r., pozostawiając żonę, dzieci i wnuki (ib.). Stanisław, starosta bydgoski, umarł 1927.18/VI. r. w Bydgoszczy, w 48-ym roku życia, zostawiając żonę i dzieci (ib.)¹.

¹ Teki Dworzaczka, edycja elektroniczna, http://teki.bkpan.poznan.pl/index_monografie.html (dostęp: 2.04.2020).

Krajna to niewielka kraina historyczna w Polsce podzielona między trzy województwa: kujawsko-pomorskie (Kamień Krajeński, Sępólno Krajeńskie, Więcbork, Mrocza, Nakło nad Notecią), pomorskie (Debrzno) i wielkopolskie (Złotów, Krajenka, Wysoka, Wyrzysk, Łobżenica). Jej nazwa pochodzi od historycznego położenia tego regionu na rubieży, na krańcu państwa Polan.

Mimo, że obszar był niewielki, miejscem narodzin Ludwika Niesiołowskiego mogła być każda wieś i każda parafia. Nie można było sięgnąć do jego aktu zgonu, ponieważ w tym czasie rozkręcała się w Polsce pandemia COVID-19 i wszystkie instytucje (w tym archiwa i urzędy) zostały właśnie zamknięte. Trudno było wytypować właściwą parafię, nie mówiąc już o zlokalizowaniu ślubu jego rodziców – para o personaliach Andrzej Niesiołowski i Helena Bogusławska nie występowała ani w bliższej, ani w dalszej okolicy. Brakowało więc punktu zaczepienia do dalszych badań.

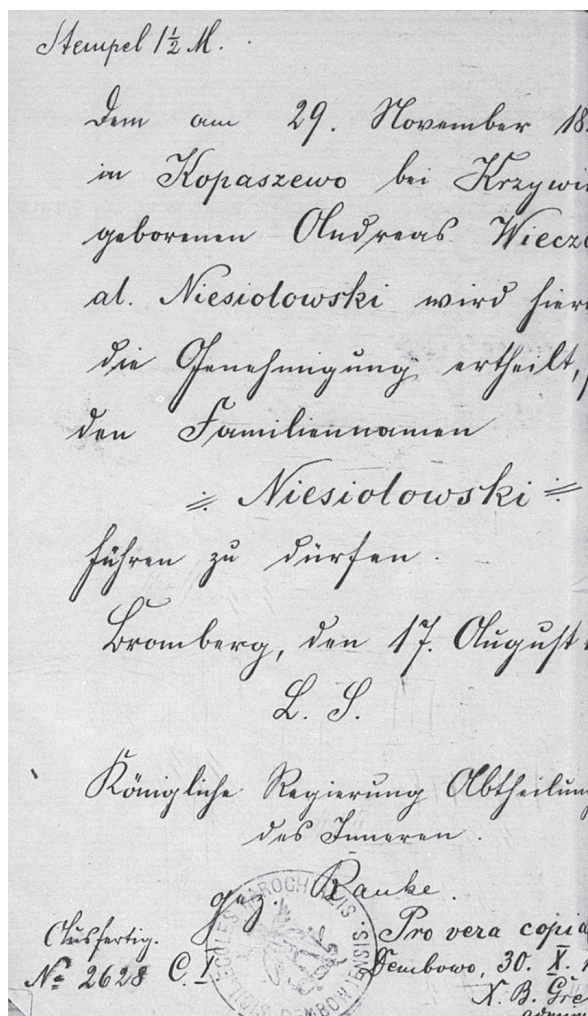
Było bardzo prawdopodobne, że ów Ludwik miał jakąś rodzinę, najpewniej rodzeństwo, więc warto było spróbować je odszukać. Być może, dzięki szerszej kwerendzie, nie dotyczącej bezpośrednio poszukiwanego, znalazłby się przy okazji nasz bohater.

Według poznańskiej karty meldunkowej Marian Niesiołowski urodził się 3 kwietnia 1867 roku w Mroczy w powiecie wyrzyskim². Porównanie zapisu karty z księgą chrztów okazało się interesujące, dlatego że pod wspomnianą datą zapisano, że urodził się syn Andrzeja Wieczorka, dzierżawcy majątku proboszczowskiego i jego żony Heleny z Bogusławskich. Dane personalne matki były zgodne, ale skąd wzięło się pospolite nazwisko ojca? Czy to mogła być pomyłka wpisującego księdza? Raczej nie, ponieważ Andrzej pod nazwiskiem „Wieczorek” i Helena Bogusławska zawarli związek małżeński w Iwnie w 1862 roku³. W akcie ślubu wpisano, że 33-letni pan młody był ekonomem ze Śmielina⁴ w powiecie nakielskim. 19-letnia Helena nie pochodziła z Iwna; była wówczas sierotą mieszkającą i będącą pod opieką krewnych z Iwna. W trakcie dalszych poszukiwań udało się ustalić, u kogo mieszkała.

² Kartoteka Ewidencji Ludności miasta Poznania 1870–1931, <http://e-kartoteka.net/pl/> (dostęp: 2.04.2020).

³ Księgi metrykalne parafii Iwno, Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu (dalej: AAP), sygn. PM 101/08, nr aktu 8/1862.

⁴ Od 1771 roku Śmielin należał do rodziny Bnińskich. Z dawnego folwarku pozostała tylko rządcówka, park został zniszczony.

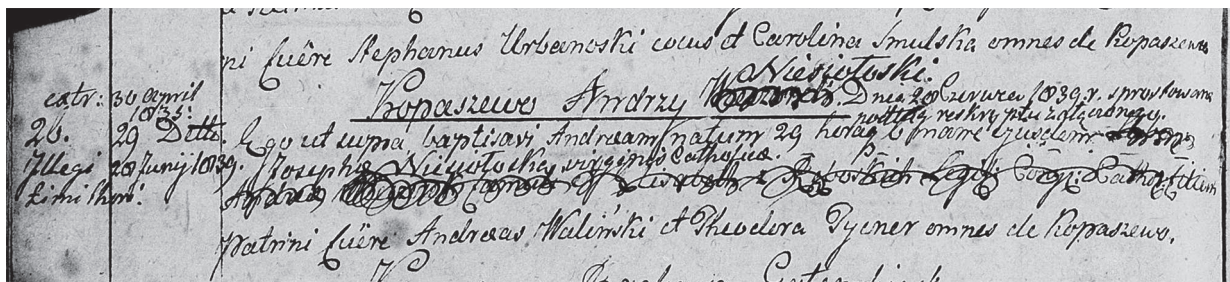
Ryc. 1. Notatka dotycząca sądowej zmiany nazwiska, stanowiąca załącznik do aktu chrztu Włodzimierza Antoniego Wieczorka/Niesiołowskiego. Źródło: AAG, Akta parafii Dembowo, księga chrztów 1847–1876, sygn. AP 183/02, nr aktu 31/1865

Rodzina Andrzeja i Heleny Wieczorków po ślubie początkowo mieszkała w Śmielinie, a następnie od ok. 1867 roku w nieodległej Mroczy. Pierwszy syn, poszukiwany od samego początku Ludwik Niesiołowski w akcie chrztu zapisany został z nazwiskiem „Wieczorek”. Jego młodszy o dwa lata brat Włodzimierz Antoni miał już dwa nazwiska w akcie chrztu i wklejoną adnotację, że zmiana nazwiska została uregulowana sądownie 17 sierpnia 1886 roku. W aktach chrztów pozostałych dzieci, poza jedną córką Zofią, zazwyczaj poprzednie nazwisko przekreślano.

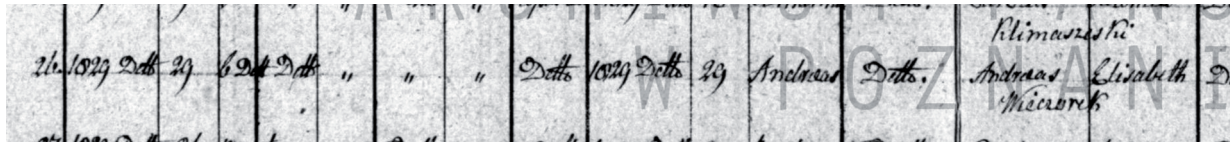
Z małżeństwa Andrzeja Wieczorka alias Niesiołowskiego i Heleny Bogusławskiej na świat przyszli (potomstwo niepełne):

- Ludwik Aleksander Wieczorek, ur. 25.08.1863 w Śmielinie⁵,

⁵ Archiwum parafii Dembowo, Archiwum Archi-

Ryc. 2. Akt chrztu Andrzeja Niesiołowskiego (unikat). Źródło: AAP, akta parafii Krzywiń, księga chrztów 1795–1839, sygn. PM 143/06, nr aktu 26/1829

Ryc. 3. Akt chrztu Andrzeja Niesiołowskiego (duplikat roczny). Źródło: APP, akta parafii Krzywiń, duplikat urodzonych, ślubów i pogrzebów 1829, sygn. 20, nr aktu 26/1829

- Włodzimierz Antoni Wieczorek Niesiołowski⁶, ur. 1.06.1865 w Śmielinie⁷,
- Marian Józef Wieczorek Niesiołowski, ur. 3.04.1867 w Mroczy⁸,
- Zofia Maria Wieczorek, ur. 9.10.1869 w Mroczy⁹,
- Kazimierz Wieczorek Niesiołowski, ur. 6.02.1872 w Mroczy¹⁰,
- Maria Zdzisława Józefa Wieczorek Niesiołowska, ur. 26.01.1874 w Mroczy¹¹,
- Stanisław Wincenty Wieczorek Niesiołowski, ur. 17.04.1880¹² w Pszczółczynie¹³.

Około 1875 roku Andrzej Niesiołowski został dzierżawcą majątku w Pszczółczynie i w niewielkim dworku wraz z nim zamieszkała cała rodzina. Około 1892 roku nastąpiła kolejna przeprowadz-

diecezjalne w Gnieźnie (dalej: AAG), sygn. AP 183/02, nr aktu 51/1863.

⁶ **Włodzimierz Niesiołowski** (1865–1904) – kupiec i księgarz związany z Ostrowem Wielkopolskim, w którym zmarł w 1904 roku, zob. „Dziennik Poznański” 1904, nr 89. Jego synem był **Andrzej Niesiołowski** (1899–1945) – socjolog, pedagog, historyk, autor 15 książek i ponad 170 artykułów naukowych, popularnonaukowych i publicystycznych z zakresu socjologii, pedagogiki, polityki społecznej, teorii edukacji dorosłych, por. T. Aleksander, *Odnowiona pamięć o Andrzeju Niesiołowskim i jego twórczości naukowej w obszarze teorii kształcenia dorosłych*, „Rocznik Andragogiczny” 2015, t. 22, s. 313.

⁷ Archiwum parafii Dembowo, AAG, sygn. AP 183/02, nr aktu 32/1865.

⁸ Archiwum parafii Mrocza, AAG, sygn. AP 104/2, nr aktu 21/1867.

⁹ Ibidem, nr aktu 85/1869.

¹⁰ **Kazimierz Niesiołowski** (1872–1949) – ksiądz, działacz społeczny. Święcenia otrzymał w 1896 roku i od razu został skierowany do Pleszewa, gdzie był wikarym, a później proboszczem. Rozwinął tam szeroką działalność społeczną: m.in. zorganizował pierwszy w zaborze pruskim ogródek jordanowski i ogrody działkowe. Należał do czołowych organizatorów ruchu przeciwalkoholowego. Z jego inicjatywy wybudowano dom parafialny. Był autorem wielu artykułów i publikacji, wydał m.in.:

Szkice i sylwetki z przeszłości Pleszewa (1905), *O kasach oszczędności dla dzieci i młodzieży* (1905), *Ogródek Jordanowski w małym mieście w świetle doświadczeń* (1937). W czasie II wojny światowej został aresztowany przez gestapo i uwięziony w Forcie VII w Poznaniu, następnie w Bojanowie. Zmarł i pochowany został w Pleszewie, na podst.: <https://www.csw2020.com.pl/biogram/ks-kazimierz-niesiolowski/> oraz <http://www.wtg-gniazdo.org/ksieza/> (dostęp: 2.04.2020); Archiwum parafii Mrocza, AAG, sygn. AP 104/2, nr aktu 19/1872.

¹¹ Ibidem, nr aktu 26/1874.

¹² **Stanisław Niesiołowski** (1880–1927) – działacz narodowy i społeczny, od 1920 roku pierwszy polski starosta powiatu bydgoskiego; sprawował ten urząd do śmierci. Był członkiem wielu organizacji i towarzystw polskich; był długoletnim prezesem Spółki Akcyjnej „Karbidek Wielkopolski” i członkiem Rady Nadzorczej Banku m. Stadhagen w Bydgoszczy. Przyczynił się również do powstania niektórych organizacji, jak np. Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych w Bydgoszczy. Czynnie występował na rzecz spolszczenia przemysłu i handlu w Bydgoszczy i powiecie bydgoskim. Zmarł w Bydgoszczy i został pochowany na cmentarzu nowofarnym.

¹³ Urząd Stanu Cywilnego Łabiszyn Wieś II, Akta urodzeń 1880, Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, sygn. 19, nr aktu 43/1880.

Ryc. 4. Kazimierz Niesiołowski (1872-1949). Źródło: J. Nowak, *Odzyskanie niepodległości w Pleszewie. Jak pleszewianie „wykiwali” Niemców...*, www.zpleszewa.pl (dostęp: 10.01.2022)

ka – do Szarleju koło Inowrocławia. Około 1904 roku Niesiołowski nabył Modliszewko w powiecie gnieźnieńskim, które następnie sprzedał już w 1907 roku i przeprowadził się do Poznania. Tu osiadł przy Wilhelmstrasse (ob. Aleje K. Marcinkowskiego), a w 1910 roku zamieszkał przy St. Martinstrasse 52/53 (ob. Św. Marcin). Długo nie nacieszył się mieszkaniem w mieście; zmarł bowiem 21 czerwca 1911 roku¹⁴. W cywilnym akcie zgonu znalazła się cenna informacja: data i miejsce urodzenia Andrzeja Niesiołowskiego – było to Kopaszewo, 29 listopada 1829 roku.

W unikacie księgi chrztów parafii Krzywiń¹⁵ (pod które podlegało Kopaszewo), sporządzonym w układzie narracyjnym, pod numerem 26 widać skreślenia i naniesione poprawki. Nie ma wątpliwości, że pierwotnie zapisano w nim Andrzeja Wieczorka, syna Andrzeja i Elżbiety z Ręboskich, następnie zamazano rodziców, zastępując ich Józefą Niesiołowską, panną i katoliczką jako matką. Chrzestnymi zostali Andrzej Waliński, rolnik z Kopaszewa i Teodora Tycner, także z Kopa-

szewa. Znalazło się i miejsce na notatkę: „Dnia 28 czerwca 1839 roku sprostowana podług re-skryptu załączonego 28 Junii 1839”, co oznaczało uznanie dziecka, ale nie było tożsame z daniem mu nazwiska biologicznej matki. Dalej widzimy informację, że metrykę wyjęto 30 kwietnia 1835 roku – nie udało się ustalić, z jakiego powodu; z uwagi na wiek dziecka nie miało to związku z powszechnym obowiązkiem służby wojskowej¹⁶.

W duplikacie rocznym¹⁷, tj. obejmującym chrzty, śluby i zgony dla roku 1829 parafii w Krzywiniu, pod numerem porządkowym 26 zapisano, że 29 listopada tegoż roku w Kopaszewie przyszedł na świat Andrzej, syn Andrzeja Wieczorka i Elżbiety. Chrzestnymi były te same osoby, co w unikacie. Adnotacji o uznaniu dziecka – brak.

W drugim duplikacie, zbiorczym¹⁸, obejmującym chrzty, śluby i zgony dla lat 1821–1841 parafii Krzywiń pod numerem porządkowym 26 znajduje się zapis chrztu Andrzeja, urodzonego 29 listopada w Kopaszewie, którego rodziców, tj. Andrzeja i Elżbietę Wieczorków, przekreślono i zapisano, że matką dziecka była Józefa Niesiołowska, panna, a chrzestni pozostali bez zmian. W uwagach znajduje się dopisek: „Podług reskryptu sądowego d. 18 Junii 1839 sub nro 16, 492 Kosten”.

Warto przy okazji wyjaśnić, że księgi metrykalne były sporządzane w formie unikatów, pozostawały w parafiach, a następnie przekazywane były do archiwów kościelnych (diecezjalnych lub archidiecezjalnych). Natomiast duplikaty oddawano do sądów, a stamtąd trafiały do archiwów państwowych. W przypadku wątpliwości co do zapisu czy chęci uzyskania dokładniejszych wiadomości, należy zawsze porównać unikat i duplikat. Zdarza się, że znacząco różnią się od siebie nie tylko układem księgi (narracyjnym lub tabelarycznym), ale treścią i urzędowymi dopiskami, będącymi w unikatach, ale nie zawsze uwzględnianymi w duplikatach. W omawianym przypadku pojawił się jeszcze jeden problem: były dwa duplikaty, a w każdym z nich inna informacja.

¹⁶ Ogólny pobór do armii pruskiej wprowadzono ustawą o obowiązku służby wojskowej z 3 września 1814 roku. Służbie wojskowej podlegał każdy poddany Rzeczy niemieckiej pomiędzy 17 a 45 rokiem życia.

¹⁷ Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej Krzywiń (pow. kościański), Duplikat urodzonych, ślubów i pogrzebów 1829, Archiwum Państwowe w Poznaniu (dalej: APP), sygn. 20, nr aktu 26/1829.

¹⁸ Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej Krzywiń (pow. kościański), Duplicatum baptisatorum, copulatorum, mortuorum 1821–1841, APP, sygn. 12, nr aktu 26/1829.

¹⁴ „Dziennik Poznański” 1911, nr 141, s. 7.

¹⁵ Księgi metrykalne parafii Krzywiń, AAP, sygn. PM 143/06, nr aktu 26/1829.

Przyjrzyjmy się matce Andrzeja Wieczorka – Józefie Niesiołowskiej. W latach 20. XIX wieku na terenie parafii Krzywiń mieszkał Michał Niesiołowski z żoną Jolentą Bogusławską. Prawdopodobnie żona Michała była córką Sylwestra i Katarzyny z Osieckich, urodzoną ok. 1784 roku, wydaną 30 września 1807 roku w Zbąszyniu¹⁹ za Michała Niesiołowskiego. Ich potomstwo:

- Józefa Małgorzata, ur. 13.07.1808 roku w Poświętnem²⁰,
- Wojciech Wincenty, ur. 7.04. 1810 roku w Marianowie²¹,
- Ignacy Jan, ur. 8.03.1812 roku w Marianowie²²,
- Feliks Eugeniusz Aleksander, ur. 18.11.1815 roku w Marianowie²³,
- Marcei Stanisław, ur. 31.10.1817 roku w Marianowie²⁴,
- Jan Nepomucen, ur. 14.05.1824 roku w Krzywiniu²⁵.

Po siedmiu miesiącach od narodzin ostatniego syna Michał Niesiołowski, dzierżawca roli szpitalnej²⁶, zmarł 19 grudnia 1824 roku w wieku 51 lat i został pochowany na cmentarzu krzywińskim²⁷. Prawdopodobnie wdowa Jolenta nie zdecydowała się na ponowne zamążpójście; przynajmniej nie znalazłam tej informacji. Wychowywanie pięciorga dzieci, utrzymanie domu i zarządzanie majątkiem spadło na barki młodej, 40-letniej wdowy, która być może nie dopilnowała córki. Trudno spekulować, czy ciąża 21-letniej młodej szlachcianki była wynikiem nawiązania bliższych relacji z kimś z bezpośredniego otoczenia, czy może powstała w wyniku przestępstwa. Tego się już nigdy nie dowiemy. Nie budzi jednak wątpliwości, że Andrzej Niesiołowski

¹⁹ AAP, Księgi metrykalne par. Krzywiń, sygn. PM 336/06, nr aktu 18/1807.

²⁰ AAP, Księgi metrykalne par. Zbąszyń, sygn. PM, sygn. PM 336/05, nr aktu 55/1808.

²¹ AAP, Księgi metrykalne par. Zbąszyń, sygn. PM, sygn. PM 336/05, nr aktu 44/1810.

²² AAP, Księgi metrykalne par. Zbąszyń, sygn. PM, sygn. PM 336/05, nr aktu 34/1812.

²³ AAP, Księgi metrykalne par. Zbąszyń, sygn. PM, sygn. PM 336/05, nr aktu 155/1815.

²⁴ AAP, Księgi metrykalne par. Zbąszyń, sygn. PM, sygn. PM 336/07, nr aktu 140/1817.

²⁵ AAP, Księgi metrykalne par. Krzywiń, sygn. PM, sygn. PM 143/06, nr aktu 12/1824.

²⁶ W akcie zgonu ojciec określony jako „possesor agri hospitalis”.

²⁷ AAP, Księgi metrykalne par. Krzywiń, sygn. PM 143/07, nr aktu 19/1824.

Ryc. 5. Nekrolog Józefy Potockiej. Źródło: „Dziennik Poznański” 1873, nr 165

był nieślubnym synem Józefy, być może oddanym na wychowanie Wieczorkom.

Było to młode małżeństwo, jeszcze wtedy bezdzietne. 25-letni Andrzej Wieczorek, parobek z Kopaszewa, poślubił Elżbietą Rębowską 26 października 1828 roku w parafii Krzywiń²⁸. Z tego związku przyszli na świat: Antoni (1832) oraz Marcin (1833–1833). Po kilku latach Elżbieta zmarła, a Andrzej jeszcze dwukrotnie się żenił, z każdego związku mając potomstwo. Wyprowadził się też do Czerwonej Wsi i tam zmarł 16 czerwca 1889 roku²⁹.

Józefa Niesiołowska po wielu latach ułożyła sobie życie. Po 1837 roku opuściła Kopaszewo, zamieszkała w Gruszczyńcu, a 5 maja 1847 roku w Swarzędzu wyszła za mąż³⁰. Jej wybrankiem został przeszło 12 lat młodszy, urodzony 14 kwietnia 1820 roku w Łubowie, Władysław Wojciech Antoni Potocki, syn Jakuba i Marianny z Krymkowskich, posesorów Łubowa.

Andrzej Wieczorek był prawdopodobnie jedynym dzieckiem Józefy. Po śmierci męża zamieszkała z synem w Mroczku, gdzie zmarła 18 lipca

²⁸ AAP, Księgi metrykalne par. Krzywiń, sygn. PM 143/08, nr aktu 7/1828.

²⁹ Księgi metrykalne par. Czerwonawieś, AAP, sygn. PM 56/11, nr aktu 21/1889.

³⁰ Księgi metrykalne par. Swarzędz, AAP, sygn. PM 291/08, nr aktu 3/1847.

Ryc. 6. Oficerowie polscy w Oflagu XIA, drugi z lewej Andrzej Niesiołowski (1899–1945), 30 kwietnia 1940 roku. Ze zbiorów Archiwum PAN w Warszawie, Oddział w Poznaniu

1873 roku³¹. Nekrolog opublikowany w „Dzienniku Poznańskim” podpisał „syn A. Wieczorek z żoną i dziećmi”.

O rodzinie Heleny, małżonki Wieczorka vel Niesiołowskiego, również udało się zebrać trochę informacji. Jej ojcem był Aleksander Jan Alojzy Bogusławski, syn Wincentego Ignacego i Krystyny Niesiołowskiej I voto Frejer, urodzony 20 czerwca 1820 roku w Perzyskach³². Aleksander miał kilkoro rodzeństwa, w tym starszą siostrę Emilię Karolinę Krystynę, urodzoną w 1816 roku, która w 1843 roku w parafii Lutogniew³³ wyszła za Jana Nepomucena Garczyńskiego, administratora Iwna. To właśnie u swojej ciotki mieszkała osierocona Helena Bogusławska, a wuj Jan Nepomucen był świadkiem na jej ślubie z Wieczorkiem.

Wracając jednak do Aleksandra, ojca Heleny, był on posesorem Kawczyńskiego, niewielkiego folwarku nieopodal Zbąszynia. W 1841 roku w parafii Piłka³⁴ poślubił swoją równolatkę, 21-letnią Antoninę Kawi(e)cką i miał z nią kilkoro dzieci, wszystkie urodzone w parafii Zbąszyn:

- Bronisława Emilia, ur. 11.08.1842 roku w Poświętnem³⁵,

³¹ W nekrologu zapisano, że Józefa Potocka zmarła 18 lipca, natomiast w księdze metrykalnej widnieje data 14 lipca, por. „Dziennik Poznański” 1873, nr 165.

³² Księgi metrykalne par. Zbąszyn, AAP, sygn. PM 336/07, nr aktu 59/1820.

³³ Księgi metrykalne par. Lutogniew, AAP, sygn. PM 159/09, nr aktu 17/1843.

³⁴ Księgi metrykalne par. Piłka, AAP, sygn. PM 220/05, nr aktu 71/7/1841.

³⁵ Księgi metrykalne par. Zbąszyn, AAP, sygn. PM 336/13, nr aktu 134/1842.

- Katarzyna Helena Maria, ur. 22.03.1844 roku w Poświętnem³⁶, wydana za Andrzeja Niesiołowskiego,
- Włodzimierz Wincenty, ur. 1.09.1845 roku w Poświętnem³⁷,
- Wincenty Wojciech, ur. 19.04.1847 roku w Kawczyńskim³⁸,
- Jan Telesfor, ur. 26.12.1848 roku w Kawczyńskim³⁹,
- Anna, ur. 1.09.1850 w Kawczyńskim⁴⁰,
- Stanisław, ur. 2.05.1854 roku w Kawczyńskim⁴¹.

Antonina z Kawi(e)ckich Bogusławska zmarła w Kawczyńskim 18 kwietnia 1856 roku w wieku zaledwie 36 lat⁴². Również Aleksandrowi nie dany

³⁶ Ibidem, nr aktu 52/1844.

³⁷ Księgi metrykalne par. Zbąszyn, AAP, sygn. PM 336/13, nr aktu 174/1845.

³⁸ Księgi metrykalne par. Zbąszyn, AAP, sygn. PM 336/16, nr aktu 83/1847.

³⁹ Ibidem, nr aktu 241/1848. Był ekonomem w Sobiesierniach, zmarł w Goryszewie 14 października 1908 roku, pochowany został w Kwieciszewie. Ożenił się w Poznaniu 10 października 1881 roku z Katarzyną Ksawerą Bojanowską z Garbów.

⁴⁰ Ibidem, nr aktu 165/1850.

⁴¹ Księgi metrykalne par. Zbąszyn, AAP, sygn. PM 336/18, nr aktu 99/1854. Stanisław był właścicielem (względnie dzierżawcą) Podwierzbia w Królestwie Polskim koło Bobrownik; dwukrotnie żonaty; jego drugą żoną, w lutym 1900 roku poślubioną w Królestwie Polskim, była Jadwiga Niesiołowska, córka Ignacego i Konstancji Piątkowskiej.

⁴² Księgi metrykalne par. Zbąszyn, AAP, sygn. PM 336/20, nr aktu 49/1856.

Ryc. 7. Andrzej Niesiołowski (1899–1945). Źródło: D. Jagielska, J. Kostkiewicz, *Pedagogika humanizmu społecznego Andrzeja Niesiołowskiego*, Kraków 2015

był długi żywot, zmarł bowiem w Poświętnem 3 czerwca 1862 roku⁴³.

Ojciec mojego bohatera Ludwika Niesiołowskiego, Andrzej Wieczorek-Niesiołowski, zmarł 21 czerwca 1911 roku w Poznaniu, a jego żona Helena, 13 lipca 1912 roku w Glinnie⁴⁴, w mieszkaniu syna Mariana, ówczesnego właściciela dóbr rycerskich Glinno⁴⁵.

Andrzej pozostał przy nazwisku swoich przybranych rodziców przez prawie całe życie, zmienił je dopiero w wieku 57 lat. Gdyby nie uznanie go, w późniejszym życiu miałby zupełnie inną pozycję społeczną niż jego biologiczna matka i jej rodzina. Byłby wiejskim parobkiem, może gospodarzem, a ziemską wędrowną skończyłby jako dożywotnik u któregoś ze swoich dzieci. Nie dość „szlachecki” i niezupełnie „chłopski” całe życie był dzierżawcą niewielkich folwarków, ciężką pracą dawał

⁴³ Ibidem, nr aktu 89/1862.

⁴⁴ APP, Akta Urzędu Stanu Cywilnego Skoki, nr aktu 17/1912.

⁴⁵ W 1909 roku część Glinna – 2000 mórg z gorzelnią kupił Marian Niesiołowski od Banku Parcelacyjnego w Kościanie, por. „Dziennik Poznański” 1909, nr 165.

Ryc. 8. Nekrolog Andrzeja Niesiołowskiego (1829–1911). Źródło: „Dziennik Poznański” 1911, nr 14

przykład dzieciom. Jego synowie skończyli szkoły i studia; jeden został w II RP pierwszym polskim starostą powiatu bydgoskiego, drugi wybrał stan duchowny i związał się z Pleszewem (był m.in. twórcą pierwszego ogrodu jordanowskiego w Wielkopolsce, autorem wielu publikacji dotyczących wstrzemięźliwości alkoholowej), trzeci był m.in. plenipotentem dóbr w Czerniejewie, a czwarty prowadził księgarnię w Ostrowie Wielkopolskim.

Można podsumować, że z formalnego punktu widzenia zagadka została rozwiązana. Jednak zastanawia fakt, dlaczego mimo uznania dziecka w 1839 roku, dopiero kilkanaście lat po śmierci matki, w 1886 roku, została prawnie uregulowana kwestia zmiany nazwiska. Dlaczego przeprowadzono to tak późno? Czy Andrzej nie miał żalu do matki? Czy z chłopską rodziną, która go wychowywała, czuł się bardziej związany? Czy po skończeniu 10 roku życia został zabrany wbrew swej woli od Wieczorków i zamieszkał z Niesiołowskimi w Krzywiniu? Na te pytania raczej nie poznamy odpowiedzi.

Sądowa zmiana nazwiska bez wątpienia spowodowała ustawienie potomków Józefy Niesiołowskiej w zupełnie innej pozycji i klasie społecznej. Kwestia legalizacji nieślubnych dzieci szlachcianek, ich późniejsze losy, ostracyzm środowiska i prawa do majątku mogą stać się przedmiotem niezwykle interesujących badań. W niniejszym artykule przedstawiłam tylko jeden taki casus, a przecież podobne przypadki zdarzały się w każdej warstwie społecznej i w każdej epoce.

